

Yttrande över delbetänkandet av Utredningen om Anonyma vittnen (SOU 2023:67)

Västmanlands tingsrätt har övervägt utredningens förslag med utgångspunkt i de intressen som domstolen har att beakta.

Allmänna synpunkter

Frågan om en reglering om anonyma vittnen har nyligen utretts av utredningen om en stärkt rättsprocess och ökad lagföring (SOU 2021:35). Utredningen framhöll att en förändring som möjliggör anonyma vittnen måste ha starka skäl för sig eftersom den skulle inskränka grundläggande rättssäkerhetsprinciper. Det bedömdes att en sådan reglering i högst begränsad utsträckning skulle bidra till utredningar av eller lagföringar för brott och samtidigt riskera att skapa orealistiska förväntningar på möjligheten att lämna anonyma vittnesmål, vilket skulle kunna skada förtroendet för rättsväsendet. Utredningen slutsats var att det inte bör införas en reglering om anonyma vittnen.

Tingsrätten konstaterar att utgångspunkten för Utredningen om anonyma vittnen har varit att regeringen har ansett att det finns skäl att införa ett system som möjliggör att vittnen hörs anonymt, och att uppdraget har varit att ta fram ett förslag på en sådan reglering.

De invändningar som framkom i den tidigare utredningen är dock enligt tingsrätten alltför relevanta. Förslaget innebär en principiellt sett stor förändring av den svenska processordningen i brottmål, bland annat genom att det inskränker den grundläggande rättsstatliga principen om att den som står åtalad för ett brott ska ha full insyn i de omständigheter som läggs till grund för brottmålsdomen och den bevisning som åberopas i målet. För att en sådan inskränkning som det nu är fråga om ska kunna tillåtas måste det krävas starka skäl härför.

De överväganden som görs i betänkandet, liksom de som tidigare gjorts, talar för att en reglering om anonyma vittnen kommer att användas mycket sällan. Anonyma vittnesmål kommer i huvudsak endast kunna lämnas av personer som helt saknar anknytning till

brottet och vars identitet heller inte kommer att avslöjas genom de uppgifter han eller hon lämnar om sina iakttagelser (s.k. tillfällighetsvittnen). Det är uppenbart, vilket även konstateras i betänkandet, att vittnen som ingår i kretsen eller nätverket runt den tilltalade inte kan vara anonyma då deras identiteter redan är kända eller enkla att lista ut (s. 120). I praktiken är det således en klart begränsad kategori vittnen som kan vara anonyma. Det rör sig om personer som av en slump råkat se någonting och som inte heller kan knytas till platsen där iakttagelserna gjordes. För dessa personer är det även möjligt att det inte finns en sådan tillräckligt tydlig hotbild som är en förutsättning för att vittnet ska tillåtas vara anonymt.

Som anförs i utredningen kommer bevisvärdet av ett vittnes uppgifter att påverkas av att vittnets identitet är okänd för domstolen och i vart fall ena parten. Enligt tingsrätten kommer bevisvärdet sannolikt i de flesta fall att vara högst begränsat.

Principiellt sett är det möjligt att införandet av ett system i vilket vittnen kan vara anonyma kan förstärka en föreställning om att vittnessituationen i sig är något farligt och bör undvikas. Förslaget riskerar således att verka kontraproduktivt.

Som konstaterades av flertalet remissinstanser avseende betänkandet En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring saknas det forskning om hur vanligt det är med vittnen som hotas i samband med att de lämnar uppgifter i en förundersökning eller inför en domstol. Det är ofrånkomligt att benägenheten att vittna öppet kommer att minska om det finns en möjlighet för några att vittna anonymt. I längden riskerar detta att skada allmänhetens tilltro till rättsväsendet när potentiella vittnen får orealistiska förväntningar på anonymitet även när förutsättningar för det saknas.

I praktiken kommer det även att bli svårt att garantera ett vittnes anonymitet genom hela domstolsprocessen. Det bör noteras att vittnen måste få anses ha ett stort intresse av att så tidigt som möjligt i processen få besked om huruvida de kan vara anonyma. Det vore inte ovanligt att vittnet begär att få besked om detta innan det första polisförhöret hålls. Redan genom regleringens existens finns en risk att vittnet tror sig få vara anonym, på eget bevåg eller genom felaktig uppgift från en polisman, och låter sig höras under förundersökningen för att därefter få denna förhoppning grusad. Att då erinra vittnet om vittnesplikten och tvinga vittnet till domstolen vid äventyr av vite, hämtning och i sista hand häktning riskerar att få negativa konsekvenser för tilltron till rättsväsendet.

Mot denna bakgrund kan det starkt ifrågasättas om skälen för att införa ett system med anonyma vittnen är så starka som krävs för att

acceptera den inskränkning det innebär av den grundläggande rättsstatliga principen om att den som står åtalad för ett brott ska ha full insyn i de omständigheter som läggs till grund för brottmålsdomen och den bevisning som åberopas i målet. Tingsrätten anser inte att så är fallet och avstyrker därför förslaget.

För det fall förslaget ändå genomförs har tingsrätten följande synpunkter.

Förutsättningar för anonymitet

I utredningen konstateras att det vid bedömningen av om det föreligger en påtaglig risk för brottslighet kan beaktas om någon direkt eller indirekt har uppträtt hotfullt mot vittnet eller att den misstänkte har en historia av våldsbrottslighet eller kopplingar till kriminella miljöer (s. 201 f.). Tingsrätten vill här särskilt uppmärksamma på att det i situationer då någon direkt eller indirekt har uppträtt hotfullt mot vittnet sällan är ändamålsenligt med anonymitet eftersom den hotfulla personen då känner till att vittnet har uppgifter av relevans och riskerar att kunna identifiera vittnet även om denne är anonym. Vidare vill tingsrätten uppmärksamma utredningen på att domstolarna under förundersökningen saknar kännedom om den misstänkte tidigare har dömts för brott då belastningsregisterutdrag inte inhämtas i detta skede. Åklagarens påstående i detta avseende kommer därför att stå oemotsagt.

Rättens kännedom om vittnets identitet

I betänkandet föreslås att den åklagare som deltar vid huvudförhandlingen alltid ska ha kännedom om vittnets identitet, samt att den tilltalade och dennes försvarare endast ska ha kännedom om vittnets identitet om det är ett vittne som de har åberopat. Rätten som avgör målet ska aldrig ha tillgång till den informationen (s. 136 f.).

Samtidigt ska de flesta av bestämmelserna om vittnen vara tillämpliga, till exempel vad gäller hämtning av ett vittne som uteblivit (36 kap. 20 § rättegångsbalken) eller att utdöma vite eller häkta ett vittne som utan giltigt skäl vägrar att avlägga ed (21 §). Några närmare överväganden om hur dessa frågor ska hanteras redovisas inte.

Den domare som dömer i målet måste förlita sig på en annan domares bedömning i frågor om det finns något hinder mot att höra en person som vittne, då frågor om sådana förhållanden ofta torde vara omöjliga att ställa utan att riskera anonymiteten. En sådan ordning kan väcka vissa betänkligheter, och verkar inte heller tillämpas i de rättsordningar som studerats. Förslaget kan också antas försvåra för en

domare att upprätthålla den föreslagna skyldigheten att avvisa otillbörliga frågor. Det bör därför övervägas om det inte är tillräckligt att, i likhet med vad som gäller vid häktningsförhandlingar, tillämpa bestämmelserna om domarjäv.

Om det införs en ordning som innebär att rätten inte får ha kännedom om vittnets identitet bör detta regleras i lag och inte endast nämnas i motiven.

Tingsrätten ser också vissa problem med att vittnet i stor utsträckning själv kommer att avgöra vilka frågor som kan avslöja dennes identitet. En sådan valfrihet möjliggör för vittnet att välja att inte svara på frågor som denne upplever som obekväma och svepande hänvisa till sin rätt att inte svara på frågan, samtidigt som parterna inte har möjlighet att kontrollera huruvida vittnets inställning är korrekt. Detta riskerar att urholka vittnesplikten. Att vittnet även själv får avgöra vilka frågor som ska besvaras kan vara utmanande för denne, samtidigt som ett förtigande av uppgift kan innebära mened. Dessa frågor bör övervägas ytterligare.

Tingsrätten vill även framhålla att förslaget att domstolen ska bestämma att de frågor som ska ställas till ett anonymt vittne ska ges in till domstolen och de övriga parterna på förhand kommer att vara svårt att genomföra i praktiken, bland annat eftersom det inte alltid går att förutse vad vittnet kommer att berätta eller vilka frågor som motparten önskar ställa i sitt motförhör. I detta sammanhang kan även påpekas att det är den domare som inte känner till vittnets identitet som ska ta ställning om frågorna för ställas, och det därför kan behöva övervägas vad som ska ske om domaren genom dessa frågor får sådan information att vittnets identitet inte längre är okänd för honom eller henne.

Mened

Tingsrätten noterar att det i betänkandet konstateras att samma regelverk för mened ska gälla för anonyma vittnen som för andra vittnen (s. 185). Det är emellertid oklart hur ett anonymt vittnes identitet ska hanteras om denne skulle komma att åtalas för mened.

Tingsrätten ställer sig även frågande till hur regelverket avseende mened i praktiken ska tillämpas mot anonyma vittnen, eftersom utrymmet för följdfrågor är begränsat.

Ändrade förutsättningar

Tingsrätten önskar även ett förtydligande av huruvida det krävs ett särskilt beslut för det fall anonymiteten faller, exempelvis för att vittnet som beviljats anonymitet blir misstänkt eller målsägande (s. 121).

Praktiska frågor

Tingsrätten anser att anonyma vittnen i första hand bör delta i domstolars sammanträden genom ljud- och bildöverföring. Detta då det kan vara svårt att dölja vittnets identitet med fysiska hjälpmedel. Det finns också en risk för att vittnets identitet röjs på väg till eller från domstolen.

Det kommer att krävas ändrade rutiner vid domstolarnas i hantering av brottmål där anonyma vittnen förekommer för att säkerställa att den domare som ska döma i brottmålet inte får kännedom om vittnets identitet. Bland annat kommer förslaget sannolikt att kräva nya system för att kalla anonyma vittnen och i övrigt hantera det anonyma vittnet i VERA.

Tingsrätten slutligen framhålla att det finns en risk att regleringen kan komma att medföra merarbete och en ökad administrativ börda för domstolarna som överskrider förslagets prognoser. Det kan till exempel inte uteslutas att regleringens existens kommer att medföra att enskilda i stor utsträckning hör av sig till domstolen och begär att få höras anonymt, varpå tingsrätten måste hantera dessa framställningar.

Detta yttrande har beslutats av lagmannen Nils Cederstierna och chefsrådmannen Thomas Lindstam, efter föredragning av tingsnotarien Klara Östberg.

Nils Cederstierna

Thomas Lindstam